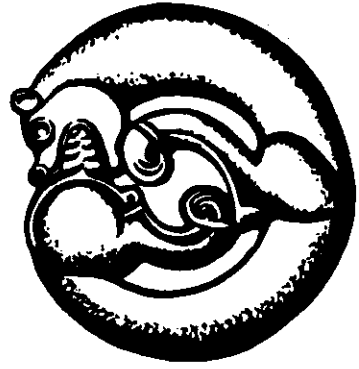

ПУБЛІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

ПОСЕЛЕННЯ РЕПІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Л. А. Спіцина

Статтю присвячено матеріалам з поселень репінської культури на Східній Україні. Узагальнення поступово зростаючої джерельної бази репінської культури сприятиме адекватному відображенню історичних процесів енеоліту — ранньої бронзи.

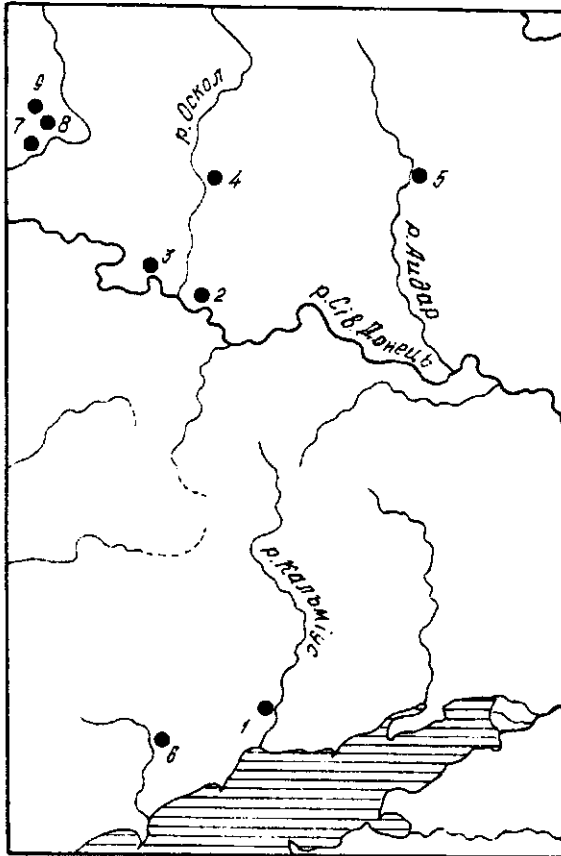

Рис. 1. Карта розташування поселень репінської культури на Україні: 1 — Роздольне; 2 — Усове Озеро; 3 — Ізюм; 4 — Олександрія; 5 — Підгорівка; 6 — Українка; 7 — Світличне; 8 — Велика Тополяха; 9 — Сердюково.

Яскравість керамічного матеріалу сприяє популярності репінських пам'яток серед дослідників енеоліту — ранньої бронзи. І. В. Синицин вважав їх власно ямними¹. В. М. Даниленко розглядав їх у межах репінсько-рогачицької фази формування ямної культурно-історичної спільноти². І. Ф. Ковальова та З. П. Маріна виділяють ці пам'ятки в окремий тип³. А. Т. Синюк відносив їх до окремої групи⁴, та згодом дійшов висновку про доцільність їх об'єднання в окрему культуру⁵. Подібної точки зору дотримуються також І. Б. Васильєв⁶ та В. О. Трифонов⁷.

Підстави, на яких ґрунтуються висновки А. Т. Синюка, здаються нам досить переконливими. Цей дослідник датує початок складання репінської культури кінцем IV — початком III тис. до н. е., а з середини III тис. до н. е., на його думку, репінські матеріали набувають пізнього вигляду. В. М. Даниленко відносив пам'ятки цієї культури до середини — третьої чверті III тис. до н. е. В. О. Трифонов, пропонуючи

періодизацію культур Північного Кавказу в системі абсолютних датувань, виділених з урахуванням хронологічних меж між основними блоками культур в Європі, на Близькому Сході та Кавказі, наводить нове, каліброване датування репінської культури. На його думку, на Середньому Дону репінська культура з'являється за 3800 років до н. е., на Волзі — за 3600 років до н. е., а на Дніпрі — за 3300 років до н. е. Їй на зміну на межі III—IV тис. до н. е. приходить ямна культура. За схемою синхронізації культур мідного віку — ранньої бронзи, запропонованою Н. Б. Бурдо та М. Ю. Відейком, також по каліброваним датам, існування репінської культури датується другою половиною IV тис. до н. е.⁸

Зважаючи на певну зацікавленість репінською культурою, як культурою, яка передує ямній, накопичення та упорядкування репінських матеріалів буде сприяти адекватному відображенню історичних процесів, що відбувались за часів пізнього енеоліту — ранньої бронзи в степовій смузі Східної Європи.

Сьогодніні пам'ятки, що лишили носії репінської культури, відомі в межиріччі Дніпра та Волги. Іноді вони трапляються навіть на Верхній та Середній Десні⁹. Так сталося, що східний регіон цього ареалу досліджений набагато краще на відміну від західного. Проте, виявлена на сході України, певна кількість репінських пам'яток щороку зростає (рис. 1).

Уперше на території України ці матеріали було знайдено й досліджено С. М. Одинцовою в 1948 р. на поселенні Ізюм 5 (рис. 2; 3, 5), розташованому на р. Сіверський Донець в Ізюмському р-ні Харківської обл. Тут було виявлено уламки від трьох горщиків. Один з них мав заокруглений зріз вінець, у другого він був прямим, а у третього — косо зрізаним. Горло одного з горщиків мало жолобок. Усі три фрагменти містили орнамент на зрізі. Співвідношення діаметра вінця до діаметра тулуба простежується на двох горщиках. В одному випадку діаметр вінця більший за діаметр тулуба, у другому — навпаки. Обидва горщики оздоблені «перлинками». У першому під «перлинками» розташовується гребінцевий штамп, а на другому він утворює ялинку, що знаходиться між «перлинками» та вінцями. Під «перлинками» розміщено вертикальні ряди заокруглених наколів. На третьому фрагменті наколи поєднуються з гребінцевим штампом та ямками. На тулубі, віддаленому від горла прокресленою лінією, нанесено наколи.

На поселенні Олександрія, розташованому на р. Оскол в Куп'янському р-ні Харківської обл., що досліджується Д. Я. Телегіним в 1956—1957 рр., знайдено фрагменти від шести репінських горщиків (рис. 3). Вінця двох з них мають

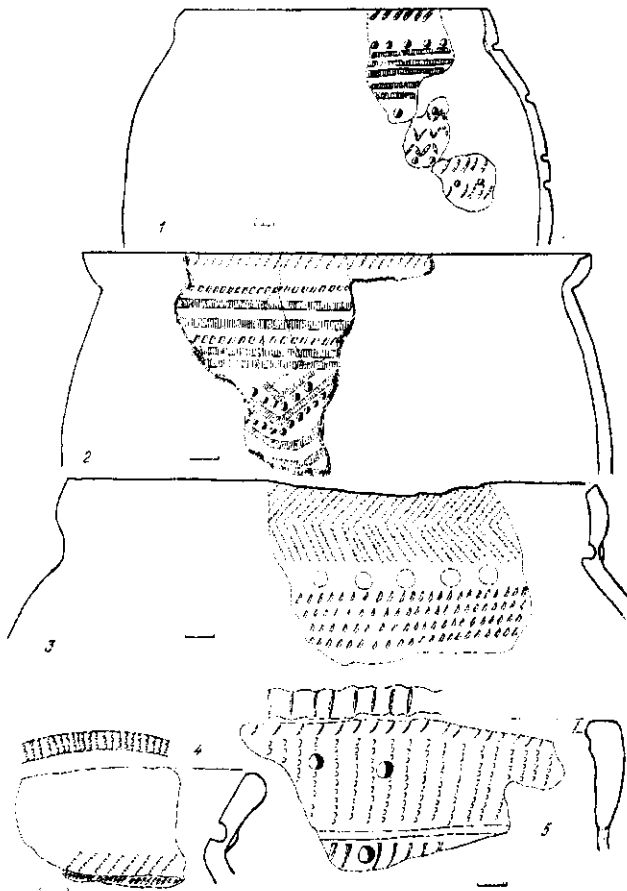

Рис. 2. Репінська кераміка з поселень: 1 — Підгорівка; 2 — Усове Озеро; 3—5 — Ізюм.

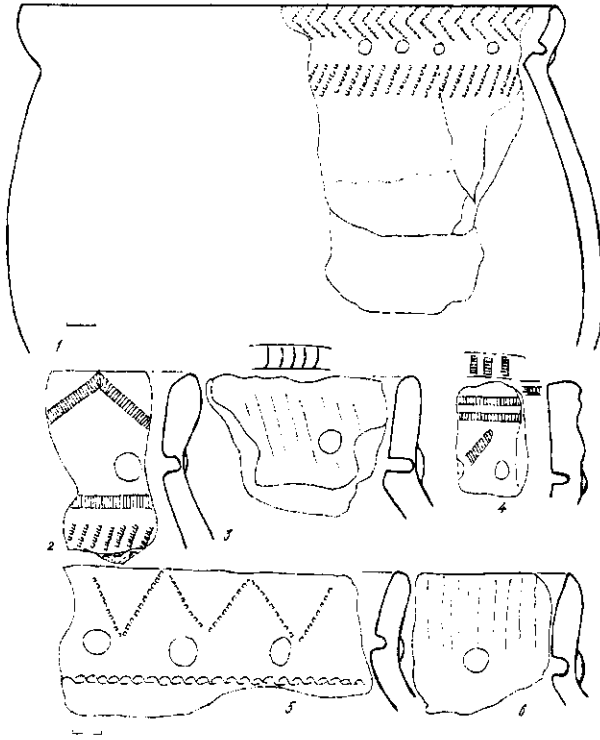

Рис. 3. Репінська кераміка з поселення Олександрія.

внутрішній зріз, у трьох вони заокруглені, у одного з вінець зріз дещо заострений догори. Простежити співвідношення діаметра вінець до діаметра тулуба можна на п'яти фрагментах. У всіх випадках діаметр вінець поступається діаметру тулуба. Два фрагменти мають орнаментований зріз. Усі горщики оздоблено «перлинками». На двох фрагментах присутні лише вони. На одному їх доповнює гребінцевий штамп, ще на одному — вони поєднуються з перевитим мотузком. На інших двох, крім «перлинок» та гребінцевого штамп, присутні, в одному випадку, перевитий мотузок, в другому — звичайний мотузок.

Дослідження поселення Підгорівка, що на р. Айдар в Старобільському р-ні Луганської обл.,

почалося з розвідок В. М. Гладиліна і було продовжене 1980 р. О. Г. Шапошниковою та 1984 р. Ю. Т. Гурінім. Саме під час останнього дослідження було знайдено репінський горщик (рис. 2, 1), вінця якого мали прямиї зріз, а горло було жолобчастим за формою. Діаметр вінець менший за діаметр тулуба. Під самим краєм вінця оздоблені горизонтальним рядом гусенички. На шийці та тулубі містилися лінії ямок, які межували з рядами перевитої мотузки, гребінцевого зигзагу та косих коротких гребінцевих відбитків.

Один горщик репінської культури (рис. 2, 2) було знайдено на поселенні Усове Озеро, на р. Сіверський Донець поблизу селища Ямпіль Краснолиманського р-ну Донецької обл., яке обстежувалось в 1975—1977 рр. С. С. Березанською. Дослідниця відносить його до абашевської культури¹⁰. Вінця цього горщика мають внутрішній зріз, на горлі є жолобок. Діаметр вінець поступається діаметру тулуба. Верхній край вінець оздоблено гребінцевим штампом. На межі горла та тулуба знаходиться ряд наколів прямокутної форми. Верхню частину тулуба оздоблено смугами перевитої мотузки, під якими розташовано зигзагоподібні лінії з ямок та перевитої мотузки.

Багатошарове поселення Роздольне, що на р. Кальміус Страробишівського р-ну Донецької обл., у 1964—1965 рр. досліджувалось О. Г. Шапошниковою, в 1991 р. Н. С. Котовою, в 1998 р. В. Н. Горбовим, А. Н. Усачуком та Н. С. Котовою. На пам'ятці знайдено фрагменти від трьох репінських горщиків (рис. 4, 1—7). Вінця двох з них мають рівний зріз, на горлі є жолобок. Зріз третього — заокругленої форми. Співвідношення діаметра тулуба та вінець можна простежити на двох фрагментах, в обох випадках діаметр вінець поступається діаметру тулуба. Два горщики оздоблені відбитком мотузки. Крім нього, на одному з горщиків присутні защіпи та ямки. Третій горщик орнаментовано відбитками гребінцевого штамп.

Нове поселення репінської культури було відкрито Н. С. Котовою та автором в 1996 р. неподалік від селища Українка Володарського р-ну Донецької обл. Воно розташоване на правому березі р. Каратиш при злитті з нею маленької притоки. Під час розвідок було виявлено чітко зазначений культурний шар із за-

лишками кісток тварин та нечисленною керамікою. Крім неорнаментованих стінок горщиків із домішкою черепашки, знайдено два виразні фрагменти репінської кераміки: уламки вінець та стінки (рис. 4, 8—9). Вінця оздоблені «перлинками», а стінка орнаментована насічками.

Репінські матеріали знайдено також на поселеннях Світличне, Велика Тополяха, Сердюково. Вони досліджувались Є. В. Пузаквим в 60—70-х рр. на Сіверському Донці. Складні житлові комплекси цих поселень заслуговують окремого розгляду¹¹.

Запропоновані в статті матеріали, доповнюючи поодинокі репінські джерела поховального характеру, сприяють поширенню уявлення про існування репінської культури на Україні.

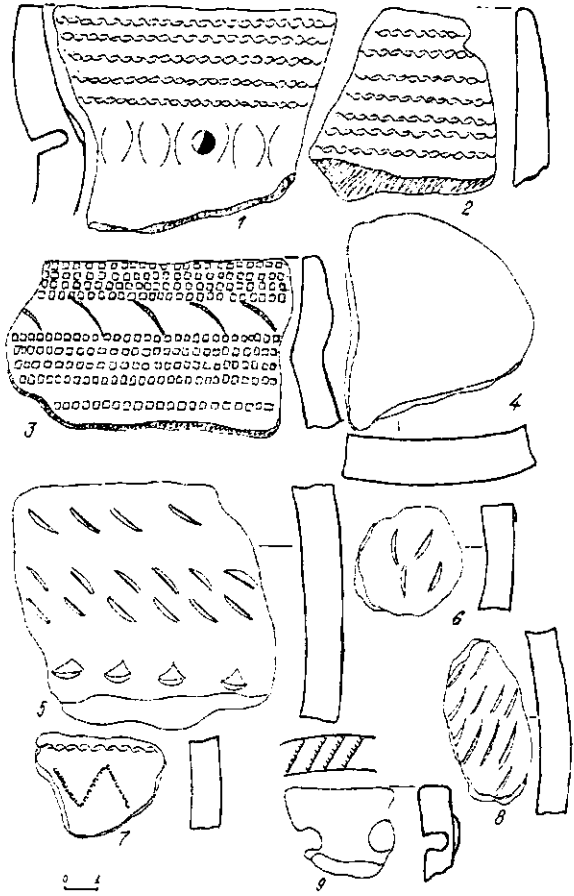

Рис. 4. Репінська кераміка з поселень: 1—7 — Роздольне; 8, 9 — Українка.

Примітки

¹ Синицын И. В. Памятники ямной культуры Нижнего Поволжья и их связи с Приднепровьем // КСИА АН УССР.— 1957.— Вып. 7.

² Даниленко В. Н. Энеолит Украины.— К., 1974.

³ Ковалева И. Ф., Марина З. П. Раннеямные погребения «репинского» типа в курганах степного левобережья Днепра // Некоторые проблемы отечественной историографии и источниковедения.— Днепропетровск, 1976.

⁴ Синюк А. Т. Памятники неолита и энеолита на Среднем Дону.— Автореф. дис. ... канд. ист. наук.— М., 1971.— С. 18.

⁵ Синюк А. Т. Репинская культура эпохи энеолита-бронзы в бассейне Дона // СА.— 1980.— № 4.

⁶ Васильев И. Б. Энеолит лесостепного Поволжья // Энеолит Восточной Европы.— Куйбышев, 1980.— С. 27—52.

⁷ Трифонов В. А. Поправки к абсолютной хронологии культур эпохи энеолита-бронзы Северного Кавказа // Между Азией и Европой. Кавказ в IV—I тыс. до н. э.— СПб., 1996.— С. 43—49.

⁸ Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Основи датування хронології Трипілля-Кукутені // Археологія.— 1998.— № 2.— С. 17—29.

⁹ Смирнов А. С. Неолит Верхней и Средней Десны.— М., 1991.

¹⁰ Березанская С. С. Усово Озеро. Поселение срубной культуры на Северском Донце.— К., 1990.

¹¹ Пузаков Е. В. Раскопки энеолитических поселений на Северском Донце // Археологические открытия 1971 г.— М., 1972.— С. 316, 317.

Л. А. Спицина

ПОСЕЛЕНИЯ РЕПИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ

В настоящее время на территории Восточной Европы известны единичные памятники репинской энеолитической культуры, выделенной А. Т. Синюком. Изучение архивных материалов, коллекций и новые полевые исследования показали, что на территории Восточной Украины раскопаны девять поселений репинской культуры. В статье предлагается описание керамики, найденной на этих памятниках.

L. A. Spitsyna

SETTLEMENTS OF RYEPINSKAYA CULTURE IN EAST UKRAINE

Nowaday in territory of East Europe the individual monuments of Ryepinskaya Eneolithic culture allocated by A. T. Sinyuk are known. Study of archival materials, collections and the new field researches have shown, that in territory of East Ukraine nine settlements of Ryepinskaya culture are dug out. In the article the description of ceramics found on these monuments is offered.

Одержано 28.10.98

КОМПЛЕКС ПІЗНЬОЕЛЛІНІСТИЧНИХ АМФОР З ОЛЬВІЇ

Н. О. Лейпунська

Публікується комплекс амфornoї кераміки з одного з підвалів на ділянці НГС в Ольвії, до якого входили досить рідкісні для Північного Причорномор'я форми греко-італійських та пунійських амфор.

1989 р. на ділянці НГС в Ольвії відкрито житловий будинок НГС-6, розташований на розі Південної вулиці та Верхнього провулка (західна частина ділянки). В одному з його підвалів (№ 253) виявлено комплекс різноманітної кераміки, складовою частиною якого були кілька цікавих екземплярів елліністичних амфор, що публікуються. Будинок був зруйнований не пізніше кінця — середини II ст. до н. е., можливо під час пожежі, заповнення приміщень та, зокрема, підвалу № 253, були перекриті завалом із залишків обгорілих сирцевих стін будинку. Підвал, збудований не пізніше початку III ст. до н. е., очевидно, вже в кінці століття був перебудований — зведено додаткову південну стіну, що зменшило площу приміщення. На рівні підлоги цього будівельного періоду, в центрі підвалу, було влаштовано прямокутну в плані яму, обкладену каміння, у запов-

© Н. О. ЛЕЙПУНСЬКА, 1999